

* नामस्मरण - प्रक्रिया, स्वरूप व फलित *

एखाद्या व्यक्तिस आपण त्याच्या नावाने संबोधतो, तेव्हा ती व्यक्ति ते नाव ऐकते, ते नाव माझे आहे याचा त्याला बोध होतो अन् जो संबोधतो आहे तो आपलाच आहे व आपल्यालाच हाक मारतो आहे याची खात्री पटल्यावर त्याला प्रतिसाद मिळतो. ओळखीचे प्रयोजन नाही अन्यथा ओळख नसल्यास पटवून दिली जाते. यात प्रक्रिया काय घडली ते पाहू. प्रथम संबोधित व्यक्तिस संबोधनामुळे आपल्या नामाचे भान आले व मेंदूतील स्मृतीस चालना मिळून भेट घडली. दोन्ही व्यक्ति जर अति जिवलग असतील व बऱ्याच कालावधीने भेटल्या असतील तर भेटल्यावर एकमेकांस कडकडून मिठी मारतील, स्थल-कालाचे व स्वतःचे विस्मरण होईल व क्षणैक ऐक्यत्वाची भावना निर्माण होईल, दोघांचेही भान विसरले जाईल व परिणती - निखळ आनंद! म्हणजे नामाचे स्मरण, नामाचे उच्चारण (संबोधन), नामीला नामाचे स्मरण, मिलन, नामरुपातीताचा क्षणैक अनुभव व आनंद यांचा क्रमाने अनुभव झाला.

भक्त देवाचे किंवा शिष्य गुरुंचे नामस्मरण करतो तेव्हा हीच क्रिया घडते. देव किंवा सद्गुरु हे सदासर्वदा सर्वकाळ नामरुपातीत अवस्थेत स्थित आहेत पण ते सर्वांतर्यामी व सर्वव्यापी आहेत. नामरुपाचे भान असलेला मी, नामरुपातीताचे नाम घेत आहे किंवा स्मरण करत आहे. अपेक्षा आहे - नामरुपातीताला नामरुपात आणण्याची व त्याच्याशी भेट करण्याची. दृश्य अथवा स्थूलातील उदाहरणात जर दोन व्यक्तींमध्ये अंतर जास्त असेल तर मोठ्याने हाक मारावी लागेल व तरच संबोधिताच्या ती कानी पडेल व त्याचे लक्ष जाईल. येथे गमतीची गोष्ट म्हणजे नाम व नामी यांत अंतर तर नाही पण नामधारकावर अशुद्धतेचे आवरण मात्र आहे (वस्तुतः दोघेही मूलतः एकच आहेत) नामरुपातीताला (देव किंवा गुरुंना) स्वतःचे स्मरण नेणीवेच्या स्वरुपात आहे. स्थल-काल व स्वतःचे स्मरण ठेवून घेतलेले नाम, जाणीवेच्या कक्षेत येत असल्याने नामीची भेट शक्य नाही ही मेख जाणून घेतली पाहिजे. अहम् भावनेने सोहम् भावात जाणे अशक्य!

देव वा गुरु हा माझा जिवलग सखा आहे, त्याचा वियोग झाला आहे, त्याला मी हाक मारत आहे, इतस्ततः शोधत आहे. आत्यंतिक जिवलगाचा वियोग झाल्यास जशा सकल चित्तवृत्ती सर्वकाळ त्याच्या स्मरणात असतात, तसे देवभक्त वा गुरुशिष्य

गुरुशिष्य यांत घडले पाहिजे. जिवलग दृष्टीआड असल्यास वैखरीने संबोधण्याचा उपयोग नाही पण वियोगाची तीव्रता परमोच्च असल्यास सदासर्वदा अष्टौप्रहर त्याच्या भेटीचा ध्यास आहे व व्यक्तीचा एकाग्रतेने शोध घेणे चालू आहे, पण येथे चित्ताची व्यग्रता आहे. भगवंताच्या स्मरणात मात्र तळमळ आहे पण ही व्यग्रता नाही.

वर उल्लेख केलेली तळमळ वा ध्यास हा भक्ताला, शिष्याला स्वतःचे विस्मरण घडवितो वा अहम् ची नेणीव आणतो. नाम घेणारा एकाग्र होत आत आत केंद्रित होत होत साक्षित्वाकडे सरकतो, साक्षी बनतो. शुद्धता जितकी जास्त तितकी साक्षित्वाची जाणीव व त्यात रहाण्याचा काळ जास्त. नाहीतर लक्ष विचलित होते वा जाणीव बाह्य जगाकडे सरकते. प्रारंभी नाम घेण्याची क्रिया, अंती नाम ऐकण्याची क्रिया. स्मरण करण्याची क्रिया, नामी चे भान आले व भेट घडली व जीव शिवाची भेट घडून जीवाचे भान हरपले व शिव जो नेणीवेच्या अवस्थेत स्थित असल्याने उरली नेणीव, जिथे भान नाही म्हणून जाणीव-नेणीवेच्या पलिकडील स्थिती, अद्वैतानुभव - जे आहे नामस्मरणाचे फलित!

आरंभी नामधारक नाम नामीस ऐकवितो व अंती नामधारक नामीचे नाम ऐकतो म्हणजेच नामस्मरण ही सुरवात व त्याचा शेवटही नामस्मरणातच (परावाणी) आहे हा याचा अर्थ.

शिव केंद्रस्थानी आहे व तोच चराचरात, अणूरेणूत व्यापून आहे. त्यामुळे त्याचा स्पंद सर्वत्र आहे. तो स्पंद तेच नाम!

अव्यक्त ब्रह्माची सर्वप्रथम अभिव्यक्ति ॐकार म्हटले जाते. तेच नाम व त्याच कारणाने ते सर्वत्र व्यापून आहे म्हणजेच नाम सर्वत्र व्यापून आहे.

रंगण्याची क्रिया म्हणजे रंग आपणावर चढणे. नामात रंगणे म्हणजे नामीचा स्पर्श होऊन त्याचे गुणधर्म आपणास लागणे, नव्हे नव्हे तर आपले सर्व गुणधर्म विरून केवळ नामीरूप होणे, नामी जो नामरूपातीत आहे, गुणातीत आहे. म्हणजेच नाम साकारातून निराकाराचा अनुभव देणारे, सगुणातून निर्गुणाचा अनुभव देणारे आहे. भक्तिने केलेले नामस्मरण भगवंताचे, अथवा 'स्व'चे म्हणजेच स्वरूपाचे ज्ञान व त्याच्याशी एकरूपता करून देते म्हणूनच नामात भक्ति, ज्ञान व योग तिन्ही अंतर्भूत आहेत.

अशा प्रकारे नामस्मरण करून नामाचा, नामीचा अनुभव घ्यायचा कां?